

Vuoden 2024 arviointikertomus / Hyvinvointilautakunnan vastaukset (Hyvinvointilautakunta 15.9.2025)

Tarkastuslautakunnan arvio

Tarkastuslautakunta katsoo, että hyvinvointilautakunta on varsin hyvin onnistunut toteuttamaan vuodelle 2024 asetetut toiminnalliset ja taloudelliset tavoitteet. Talouden tasapaino on säilynyt, vaikka tuotot jäivät arvioitua pienemmiksi. Palveluiden saavutettavuus ja osallisuuden edistäminen ovat edistyneet, ja useat toimintayksiköt ovat vahvistaneet vaikuttavuuttaan hyvinvoinnin tukemisessa.

Strategisten tavoitteiden osalta painopisteet, kuten asukkaiden osallisuuden lisääminen, ennaltaehkäisevän työn kehittäminen ja yhteistyön vahvistaminen hyvinvointialueen kanssa, ovat edenneet suunnitellusti.

Erityisesti osallisuutta on edistetty useilla eri tasoilla.

Sen sijaan tavoitteiden toteutuminen on ollut osittain puutteellista liikuntapalvelujen vaikuttavuuden raportoinnissa, kirjastoaineiston ajantasaisuudessa sekä kestävä kehityksen huomioimisessa HYTE-työssä. Myös yhteisöavustusten jatkuva väheneminen on ristiriidassa yhteisöllisyyden lisäämistavoitteen kanssa.

Tarkastuslautakunta suosittelee seuraavaa:

Liikuntapalveluiden vaikuttavuutta tulee arvioida ja raportoida jatkossa systemaattisemmin osana tilinpäätös- ja hyvinvointiraportointia.

Yhteisöavustusten kehitystä tulee seurata suhteessa osallisuus- ja yhteisöllisyystavoitteisiin, jotta tuen vähenemisestä ei aiheudu haittaa kolmannen sektorin toimintaedellytyksille.

Kestävä kehityksen näkökulma tulee sisällyttää selkeämmin hyvinvointisuunnitteluun ja -raportointiin, erityisesti osana HYTE-arviointia.

Lautakunta pyytää selvityksen, mihin toimiin arvion ja suositusten pohjalta on ryhdytty tai ryhdytään.

Kulttuuritoimi:

Yhteisöavustusten kehitystä tulee seurata suhteessa osallisuus- ja yhteisöllisyystavoitteisiin, jotta tuen vähenemistä ei aiheudu haittaa kolmannen sektorin toimintaedellytyksille.

Vastaus: Kulttuuriavustusten suuruus on pysynyt viimeiset vuodet saman suuruisena. Tarve nostaa myönnettävien avustusten määrää on huomattu. Vuosittain hakemuksia tulee enemmän kuin voidaan myöntää. Aina joka vuosi ei voida myöntää avustuksia yhdistyksille, vaikka avustuksen hakemisen perusteet ovat hyvät. Myönnettävien avustusten summaa nostetaan, mikäli siihen saadaan talousarvioissa lisärahoitusta.

Seuraavalle vuodelle Kulttuuripalvelut tulee solmimaan useampi vuotiset yhteistyösopimukset Lapuan harrastajanäyttelijät ry:n (Teatteri Lapua) ja Ämyri ry:n kanssa, jolloin teknisesti avustuksen määrä nousee, kun yhdistysten saama subventio tilavuokriin otetaan mukaan avustussummaan.

Kestävä kehityksen näkökulma tulee sisällyttää selkeämmin hyvinvointisuunnitteluun ja -raportointiin, erityisesti osana HYTE-arviointia.

Vastaus: Kulttuuripalvelut tuovat esille ja omassa toiminnassaan kestävä kehityksen tavoitteet. Näitä käsitellään mm. taidenäyttelyiden teemoissa ja yhteisöllisissä taidetyöpajoissa. Kulttuuria ja taide tarjoavat väylän pohtia omia arvoja ja toimintaa mm. kestävä kehityksen periaatteiden mukaisesti. Kestävä kehityksen huomioon ottamista seurataan osana kansallisia kulttuuritietokyselyjä.

Liikunta- ja nuorisotoimi:

Tarkastuslautakunnan esittämät kehittämistarpeet liikunta- ja nuorisotoimen osalta huomioidaan jatkossa paremmin. Arvio on aiheellinen ja ohjaa toiminnan kehittämistä tulevina vuosina. Korjaavia tarkennuksia on tehty jo vuoden 2025 talousarvioon.

Vaikuttavuuden arvioinnin kehittäminen

Kunnallisen liikuntatoiminnan vaikuttavuus on laaja käsite, joka edellyttää selkeämpää rajausta. Keskeistä on, arvioidaanko pelkästään liikuntatoimen organisaation toimintaa vai liikuntalain (390/2015) hengessä koko kunnan liikuntatoimintaa. Jatkossa pyrimme määrittelemään selkeästi nämä kaksi tasoa ja kehittämme

molempiin soveltuvat arviointimenetelmät. Tähän tarpeeseen vaikuttaa jatkossa myös liikuntatoiminnan jakaantuminen hallintosäännössä erikseen sisä- ja ulkoliikuntaedellytyksiä järjestäviin Lapuan kaupungin toimijoihin.

Organisaatiotasolla keskitymme oman toimintamme tehokkuuteen ja tavoitteiden saavuttamiseen. Järjestelmätasolla arvioimme laajemmin liikunnan ja hyvinvoinnin edistämistä kunnassa, mukaan lukien yhteistyön seurojen, yhdistysten ja muiden toimijoiden kanssa. Nuorisotoimen osalta vastaava lähestymistapa koskee sekä omaa toimintaa että laajempaa nuorten hyvinvoinnin tukemista kunnassa.

Tutkimuskirjallisuus osoittaa, että esimerkiksi liikuntaharrastukseen vaikuttavat monet tekijät kustannuksista sosiaalisiin tekijöihin. Kari Puronahon (2014) tekemän ”Drop-out vai throw-out? Tutkimus lasten ja nuorten liikuntaharrastusten kustannuksista” -tutkimuksen mukaan harrastukseen osallistumista rajaavat muun muassa taloudelliset tekijät, saavutettavuus, harrastuskontaktit ja perheen tuki. Tämä näkökulma korostaa sitä, että pelkkä yhden organisaation palvelujen ja edellytysten tarjoaminen ei riitä, vaan tarvitaan kokonaisvaltaista ymmärrystä siitä, miten eri tekijät vaikuttavat eri ikäisten osallistumiseen.

Raportointikäytäntöjen parantaminen

Tilinpäätöksessä ja hyvinvointikertomuksessa on nykytilanteessa esitetty ainoastaan tiiviit strategisen tason koosteet, mikä on luonnollista kyseisten asiakirjojen luonteen vuoksi. Todellisuudessa liikunta- ja nuorisotoimi tekevät kuitenkin jatkuvaa tiedonkeruuta ja raportoivat tietoa säännöllisesti eri sisäisille ja ulkoisille toimijoille. Strategisten koosteiden takana on muun muassa valtakunnalliset TEAvisari -arviointit. Sen mukaan Lapuan liikuntatoimen vertailutulos 92 ylittää selvästi valtakunnallisen tason 69, mikä osoittaa käytännön toiminnan olevan hyvällä tasolla kuntavertailussa.

Varsinainen vaikuttavuusraportointi on haastavaa ja täynnä ristiriitoja. Yksittäiset mittarit kertovat toiminnan suosiosta, mutta eivät välttämättä todellisesta vaikuttavuudesta kuntalaisten hyvinvointiin väestötasolla. Liikuntatoimen nykyinen korkea asiakastytyväisyys on tärkeä onnistuminen, mutta se kertoo vain niiden mielipiteestä, jotka jo käyttävät palveluja ja joilla on hyvät valmiudet liikkumiseen. Samoin kävijämäärien ja käyttöasteiden kasvu voi olla merkki onnistumisesta, mutta se voi myös tarkoittaa, että palvelut keskittyvät entistä enemmän jo valmiiksi aktiivisille kuntalaisille. Ongelmallista on, että niiden kuntalaisten laatukokemukset, joilla ei ole samoja valmiuksia, jäävät tuntemattomiksi, koska he eivät käytä tarjottuja palveluja lainkaan. Jos heitä tavoiteltaisiin aktiivisesti, se saattaisi edellyttää palvelujen muuttamista tavalla, joka heikentää nykyisten käyttäjien tyytyväisyyttä. Tämä nostaa esiin keskeisen vaikuttavuuskysymyksen: pitäisikö palveluja muuttaa tavoittamaan uusia kohderyhmiä, jos riskinä on nykyisten asiakkaiden menettäminen? Käytännössä tämä näkyy esimerkiksi liikuntatoimessa jännitteenä elintapaohjauksen ja perinteisen liikuntaryhmätoiminnan välillä. Karkeasti yleistäen elintapaohjaus tavoittaa usein yksilöllisesti niitä, jotka tarvitsevat tukea liikuntaharrastuksen aloittamiseen ja joilla saattaa olla terveydellisiä tai sosiaalisia haasteita. Perinteiset liikuntaryhmät puolestaan palvelevat enemmän kuntalaisia, jotka osaavat vaatia laadukkaita palveluja ja pitävät niitä keskeisenä merkinä hyvästä kunnasta. Jos, niukkojen resurssien näkökulmasta, painopistettä siirretään joiltain osin elintapaohjaukseen, se voi parantaa kansanterveyttä laajemmin, mutta samalla se voi heikentää aktiivisten kuntalaisten palveluja ja näkyä asiakastytyvyydessä sekä kuntaimagoissa negatiivisesti.

Ristiriita syntyy myös siitä, että määrälliset mittarit suosivat helposti mitattavia asioita, kun taas syvällisempi vaikuttavuus, kuten syrjäytymisen ehkäisy, terveyserojen kaventaminen tai yhteisöllisyyden lisääntyminen, jää usein näkymättömiin. Kuntien toimintaa ohjaavien lakien ja strategioiden sisältämät eri tavoitteet vaativat jatkuvaa keskinäistä punnitsemista monella tasolla: lakisääteinen tasa-arvon ja oikeudenmukaisuuden edistäminen voi olla ristiriidassa kustannustehokkuuden kanssa, ja laadukkaat palvelut voivat törmätä taloudellisiin realiteetteihin. Lisäksi aktiivisten kuntalaisten laatuvaatimukset kasvavat ajan myötä, mikä tarkoittaa, että saman palvelukokemuksen ylläpitäminen edellyttää jatkuvaa kehittämistä ja investointeja. Myös lyhyen aikavälin tulokset voivat olla ristiriidassa pitkän aikavälin tavoitteiden kanssa.

Liikunta- ja nuorisotoimen osalta olisi hyödyllistä, jos esimerkiksi Lapuan kaupungin tilinpäätöstä ja hyvinvointikertomusta arvioitaisiin yhtenä kokonaisuutena, jolloin päällekkäiset tavoite- ja arviointikirjaukset jäisivät vähemmälle ja kokonaiskuva toiminnan vaikuttavuudesta muodostuisi selkeämmäksi. Tämä edellyttäisi raportointikokonaisuuksien parempaa koordinoitua ja sisältöjen täydentävää suunnittelua.

Talousarvion haasteet ja tehostamistoimet

Tarkastuslautakunnan huomio yhdistysten avustuksien leikkautumisesta on aiheellinen. Tilanne on kuitenkin haastava, koska vuosittain annetut talousarvioraamit edellyttävät säännönmukaisesti yleistä tehostamista. Edellisten vuosien talousarviot ja tilinpäätökset osoittavat rakenteellisen ongelman, koska esimerkiksi henkilöstökulut muodostavat 70-80 prosenttia kokonaiskuluista.

Seura-avustusten leikkauksille on useita vaihtoehtoja. Ensimmäisenä vaihtoehtona voitaisiin ottaa riski ja jättää liikuntatoimen vastuulle kuuluvat tarpeelliset laitekorjaukset tai -hankinnat tekemättä. Tämä voi kuitenkin johtaa siihen, että jokin seurojen käyttämä maksuton tai edullinen liikuntapaikka joudutaan yllättäen sulkemaan kokonaan. Toisena vaihtoehtona liikuntapaikkojen käyttöasteen optimointi ja vuokratuottojen kasvattaminen tarjoaisivat mahdollisuuksia talouden tasapainottamiseen, mutta tämä ratkaisu on seurojen talouden kannalta ristiriitainen. Kolmantena vaihtoehtona voisi olla säästöt henkilöstökuluissa. Käytännössä tämä tarkoittaisi esimerkiksi liikuntatoimen itse tuottaman liikuntaryhmätoiminnan vähentämistä tai aukioloaikojen supistamista esimerkiksi uimahallissa, mikä johtaisi tarvittavien työtuntien vähenemiseen. Nämä säästöt heikentäisivät kuitenkin erityisesti lapsiperheiden, ikääntyneiden ja erityisliikuntaa tarvitsevien palveluja, joita muut toimijat eivät riittävästi tarjoa. Aukioloaikojen supistaminen vaikuttaisi lisäksi laajemmin kuntalaisten ja seurojen mahdollisuuksiin käyttää peruspalveluja ja osuisi erityisesti niihin, joilla on rajalliset mahdollisuudet liikkua muihin aikoihin.

Ymmärrämme, että seura-avustuksiin kohdistuneet muutokset ovat aiheuttaneet kritiikkiä. Seura-avustukset ovat keskeisiä lasten ja nuorten liikunnan tukemisessa, ja niiden merkitystä ei tule aliarvioida. Tutkimustieto osoittaa, että kustannusten kasvu voi rajata harrastajia toiminnan ulkopuolelle, mikä on erityisen huolestuttavaa tasa-arvon ja oikeudenmukaisuuden näkökulmista. Tavoitteena on löytää tasapainotettu ratkaisu, jossa seura-avustusten taso säilytetään mahdollisuuksien mukaan, mutta samalla etsitään vaihtoehtoisia tukimuotoja. Tämä edellyttää luovaa ajattelua ja tiivistä yhteistyötä seurojen kanssa sekä eri ulkoisten julkisten avustusmuotojen hyödyntämistä.

Yhteenveto

Talouden niukkuus näkyy erityisen selvästi liikuntatoimen toiminnassa. Samaan aikaan ennaltaehkäisevien palvelujen kysyntä on kasvaa jo pelkästään väestön ikääntymisen vuoksi. Ristiriita palvelujen kysynnän kasvun ja käytettävissä olevien resurssien välillä on jo johtanut tilanteeseen, jossa esimerkiksi liikuntaryhmät, elintapaohjaus, uimakoulukuljetukset, asiakasmaksujen alennuspaine, palvelujen ja materiaalien yleinen kustannustason nousu, välttämättömät korjaukset ja seura-avustukset joutuvat kilpailemaan samoista niukoista resursseista.

Pyrkimyksenä on, että liikunta- ja nuorisotoimen organisaatioiden talousarvio ja tilinpäätös saadaan paremmin vastaamaan todellisuutta. Tältä osin tarvetta olisi tasokorotukselle talousarvioraamissa, jotta liikunta- ja nuorisotoimi voisi vastata sekä kasvavaan palvelutarpeeseen että lakisääteisiin velvoitteisiin riittävällä tasolla. Ilman tätä tasapaino laadukkaan palvelutarjonnan, kohtuullisten käyttömaksujen ja riittävän seuratoiminnan tuen välillä on vaikea saavuttaa kestävällä tavalla.